

KUZEYDOĞU ANADOLU'DA ULUCANLAR -Diyaret İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre-

Yaşar KALAFAT*

Kuzeydoğu Anadolu olarak belirlediğimiz coğrafi alanın kapsamına; Erzincan, Erzurum, Artvin, Ardahan, Iğdır, Kars, Ağrı illerini aldık. Çalışmamızda Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv kayıtlarını esas saydık. Kaynağın istatistiki envanterine göre; Erzincan'da (5), Erzurum (26), Kars'da (4), Ağrı'da (1) adet ulucan varken, aynı kaynağa göre Artvin, Ardahan ve Iğdır'da ulucan yoktur. Diyanet İşleri Başkanlığı bu bilgileri ile ve ilçe müftülüklerinin doldurulduğu Bilgi Formu'ndan edinmiştir. Biz de bu formdaki bilgilerin sınırını fazla zorlamadık. Arabir açıklama ve yorumlarımız oldu. Onları yapmaya çalıştık. Ulucanlar, şüphesiz ki yatırlardır.

Mamahatun Türbesi: Türbe, Erzincan'ın Tercan İlçesi Mamahatun Mahallesi'ndedir. Türbede Saltuklu Beyliği Kurucusu Alaattin Keyhusrev'in kızı Mamahatun ve ailesi efradı yatmaktadır. Türbe, kesin olmamakla beraber 1100-1201 tarihleri arasında Mamahatun tarafından Ahlatlı Mimarbaşı Musaddal' yaptırmıştır. Selçuklu mimari özelliği taşıyan türbe kesme taş ve Horasan taşından yapılmıştır. Türbenin müstemilatında, kümbet altı mezar, üstü mescit etrafı duvarla çevrilidir. Bir çeşmesi vardır. Türbe; tarihi eser olduğu ve türbedeki zat ilçenin kurucusu olduğu için ziyaret edilir. Ziyaretlerde "ilçenin kurulmasına emeği geçenlere dua edilir". Efsanesine göre Tercan'ın kurucusu olan zat kadın olduğu için, eskiden burası uğursuz kabul edilmişti. Yavuz Sultan Selim burada konaklamak istediğinde, askeri huzursuz olmuş ve burada konaklamaktan vaz geçilmiştir. Bakımını Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün üstlendiği türbeyi, yılda 5.000 kadar insan ziyaret etmektedir.

Yakup Halife Türbesi : Türbe, Erzincan'ın Kemaliye İlçesi, Sırakonak köyü, Halife mevkiindedir. Sadece Yakup Halife'nin yatmakta olduğu türbeyi 1989 yılında Osman ve Ayşe Şahinbaş yaptırmışlardır. Tek ünite olan türbenin kubbesi kurşundur. Burası kutsal kabul edildiği için ziyaret edilmekte ve burada namaz kılınıp dua edilmektedir. Yakup Halife'nin Yavuz Sultan Selim'in üst rütbeli bir devlet adamı olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda Horasan'dan gelmiş Muhittin Arabi'nin dini yaymak için görevlendirilmiş talebelerinden iken burada ölmüştür. Yılda 1000 kişinin ziyaret ettiği türbeyi köy halkı bakıp korumaktadır.

* Dr., Asam Kafkas Ülkeleri Masa Başkanı.

Anadolu yatırlarının büyük çoğunluğu şehit veya İslam misyonerleridir. Halk, tarihi eserlerden kale, han, köprü gibi olanlardan, vakıf eseri olmayanlar arasında ulu gabirlere daha saygılı davranmıştır. Onların dini kimlikleri korunmalarını sağlamıştır. Ayrıca türbeye zarar verenin çarpılacağı inancı da bu korunmada etkili olmuştur.

Hıdır Abdal Sultan Ocağı: Türbe, Erzincan ili Kemaliye İlçesinin Ocak köyündedir. Türbede sadece Hıdır Abdal Sultan yatmakta olup, türbe Ali Rıza Şimsek ve ailesi tarafından kesme taştan yaptırılmış tek ünitesi kubbeli bir binadır. Burası, “kutsal kabul edildiği için ziyaret edilir ve ziyaretçiler burada dua ederler”. Hıdır Abdal Sultan Peygamber soyundan olup, Moğol istilası münasebetiyle muhtemelen Horasan yöresinden Anadolu’ya gelmiştir. Bu ocak ruhsal hastalıklardan muzdarip olanların şifa aradığı, bakımı muhtarlık tarafından yapılan, 4-5.000 ziyaretçisi olan bir mekandır.

Hıdır-Hızır isimleri Hızır Peygamberden hareketle kullanılmaktadır. Abdal, Ab-al, Allah’ın Müşidi Kamil Seviyesinde kulu, Abdal; Bedil, Saf adam, budela, birçok yerde aynı anda olabilen kimse Allah’ın kulu demektir. Sultan en yüksek merteye, kendi başına hareket etme yetkisi olan iktidar sahibi kimse, Makam-ı Mahmut ehli, en yüksek merteye, Gönül Sultanı, gönüllerin sevgilisi gönüllerde mevki edinmiş kimse demektir.

Şeyh Seyyid Hasan Baba Türbesi: Türbe, Erzincan İli Ilıç İlçesi Balkaya köyündedir. Türbede Şeyh Seyyid Hasan Baba yalnız yatmaktadır. Köy halkının yaptırdığı türbe kesme taştan yan duvarlı ve üzeri kubbeli bir binadır. Hasan Baba’nın seceresinden anlaşıldığına göre, Peygamberimizin torunu Hz.Hüseyin’in oğlu Zeynel Abidi’nin 21. Göbekten torunu olup buraya Horasan’dan gelip yerleşmiştir. Burası “Kur’an-ı Kerim okumak ve dua etmek için” ziyaret edilir. Efsanesine göre Balkaya köyünde değirmencilik yapman Hasan Baba’nın unu çok bereketli idi. Dere yatağında bulunan dere taşınca, sel suları değirmene zarar vermez, değirmene gelince ikiye ayrılıp akıp gidemiş. Bakımını köylünün yaptığı türbeyi yılda 1500-2000 kişi ziyaret etmektedir.

Ulu kişilerin manevi güçleri ile sel, yangın, heyelan gibi Allah’tan geldiği kabul edilen afetlerin gücü arasında halk muhayyilesi bir karşılaştırma yapıp, benzerlerinde olduğu gibi, yatırları bu karşılaştırmada hep üstün çıkarmıştır.

Terzi Baba Türbesi: Türbe, Erzincan’da Terzi baba Mezarlığı içerisinde. Türbede, Nakşi Bendi Tarikatı Şeyhi Vehbi Hayyat El Erzincani yatmaktadır. Türbe, 1970 yılında müritleri tarafından mütevellî usulü ile yapılmış, altıgen küllah çatılı, kesme taş bir binadır. Müstemilatında, bir kısım müridan kabirleri ve 1973 yılında vefat eden Nakşibendi Şeyhi Musa Baştürk (Dede Paşa)

Efendi'nin kabri vardır. "Teberrüken ziyaret" edilen türbede, Yasin-i Şerif, Fatiha ve kısa süreler okunur. Bakımını Erzincan belediyesinin yaptığı türbeyi, cenaze defni için gelen cemaat ve taşradan gelen din tahsilli kimseler ziyaret ederler. Yıllık ziyaretçi sayısı 10.000'i bulur.

Umudum Baba Türbesi: Türbe, Erzurum Merkez İlçeye bağlı Umudum köyündedir. Türbede, asıl adı Hacı Ahmet Baba olan (ölümü, H-970 M.1550) oğlu Halifefendi (ölümü, H.1050 M.1646) aile efradı, müridleri ve baba'nın en son müridi olarak bilinen Hasan Baba yatmaktadır. IV. Murat zamanında bizzat H.Ahmet Baba tarafından yaptırılan türbenin müstemilatında cami de vardır. 450 yıllık ahşap bir bina olan türbede bir cürüme yoktur Umudum Baba Rufai tarikatından evliyaullah'dan bir zattır. "Ziyaretlerde Fatiha-i Şerif ve Yasin-i Şerif okunur. Hasta olanlara şifa Allah'dan olmak üzere himmet beklenir" Rivayete göre IV. Murat eski Erzurum, şimdiki Karaz (Karaarz) köyü olarak bilinen yere gelince, orada maddi zenginlikle ayakta duran efli küffarı kastederek "Burada bir Karaarzımız vardır" der. Daha sonra "Umudum"a döner ve Allah dostu olan Erzurum'da yaşanan 7 yıl süreli kıtlık da her şey bulunduran Umudum Baba'yı kastederek "orada bir Umudum vardır" der. Bakımını köy halkı ve cami imamının yaptığı türbeyi yurtdışından gelen ziyaretçilerle birlikte yılda 5.000 insan ziyaret etmektedir.

Halk Sufizminde Baba, Mürşit-i Kamil, Dede-Baba ise, Mürşittir Dede, Mevlevilikte, Şeyh Yardımcısı, Dede-Baba, daha üst seviye ve Baba ise en yüksek derecedir. Adem Baba, Baba'dır. Hz. Muhammed "Ben ruhların babasıym" buyurmuştur.

Evliyaullah; Allah dostu, Ehl-i Hak, Ehl-i Hakikat, Ehlullah (Mürşidi Kamil, en yüksek veli mertebesidir). Yatır olmayan, kutsal canlar, Evliyaullah'dan nazar alıyor ve çürümüyorlar. Allah, kendisini yöneleni selat ettiği için kırmayıp koruyor. S.Güngör, Tasavvuf Açıklamaları, Burhaniye, 1999, Basılı değildir)

Türbeler sadece tarihimizin mihenk taşları değil aynı zamanda tarikat tarihimizin de belgeleridir.

Abdurrahman Gazi Türbesi: Türbe, Erzurum merkezinde Abdurrahman Gazi Mahallesi'ndedir. Abdurrahman Gazi Erzurum'un fethi sırasında şehit edildiği yerde defnedilmiş ve orada türbesi yapılmıştır. Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa'nın karısı Ayşe Hanım tarafından M.1796 yılında yaptırılan türbe, yontma taştan yapılı olup, üzeri örtülüdür. Abdurrahman Gazi'nin, "Sahabe-i kiram olması nedeniyle ziyaret edilmekte ve ziyaretçilerce burada dua edilmektedirler". Büyük Şehir Belediyesi'nce bakımı yapılan türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 9.000 kişi civarındadır.

Müftülüğün tespitinde geçmemekte beraber türbesinin bulunduğu yere kadar, kesik başı koltuğunun altında iken savaşa devam ederek geldiği ve burada bu haline bir kadının şahit olup hayretini saklayamayınca tekrar şehit olduğu ifade edilir.

Horasan Baba Türbesi: Türbe, Erzurum'un Horasan ilçesindedir. Türbede yatmakla olan Şeyh İsmail Kemalettin Horasan'dan gelmiş bir Horasan Eri olduğu için horasan Baba adını almıştır. Kimin tarafından ilk defa ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbenin son onarımını belediye yaptırmıştır. Taş duvar bir yapı olan türbeyi "yöre halkı tarafından sevildiği için ziyaret edildiği" ifade edilmektedir. Horasan Baba, M.1040 yılında yapılan Pasinler Savaşı'nda bölgeye gelip bölge halkını İslam'a hazırlayan gönül erlerindedir. Bakımını torunlarının yaptığı türbeyi, yılda 500 civarında halktan kimse ziyaret etmektedir.

Ebul Fettah Türbesi: Türbe Erzurum Merkezinde Eminkulu Mahallesindedir. Kitabesi olmayan türbenin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Türbe yığma taştan yapılmış olup düz örtülüdür. Halk arasında büyük bir zat olarak bilindiği için "bu zat vesile kılınarak Allah (c.c) dan istenilen dileklerin verildiği inancı vardır". Bakımı, komşu hane tarafından yapılan türbeyi yılda, 2.000 kişi ziyaret etmektedir.

Hacı Dervişağa Türbesi: Türbe, Erzurum Merkez Tahtacılar Caddesi Dervişağa Camininin bahçesindedir. Türbede, Hacı Dervişağa (ölüm tarihi 1736) Ali efendinin oğlu Hasan (H.1202), Ümmü Gülsüm (H.1221), Erzurum Ağası Ahmetaga (H.1214), Sait Efendi (H.1310), Ayşe Hanım (H. 1300) yatmaktadır. Türbe M.1730 tarihinde Hacı Derviş İbrahimağa tarafından yaptırılmıştır. Türbeyi dört sütun üstünde zarif ve mevzun bir kubbe örter. Yanları açıktır. Dervişağa'nın "büyük zat olduğu inancı ile ziyaret edilir ve ziyaretçileri bol dua ederler". Cami görevlilerinin bakımını yaptığı türbeyi, yılda 15.000 kişi ziyaret eder.

Habibaba Türbesi:Türbe, Erzurum merkezinde Kasımpaşa mahallesindedir. 1260 yılında Kamili Paşa tarafından yaptırılan türbede Habibbaba ve Makbule Hanım yatmaktadır. Türbe, muntazam kesme ta'lik yazı ile beş satır vardır. "Türbedeki yatan şahsın büyük bir zat olması nedeniyle dua yapılır ve şefaahat beklenir bakımını halk tarafından yapılan türbeyi, yılda 15.000 kişi ziyaret etmektedir.

Ebu İshak Kazurumî Zaviyesi Türbesi: Türbe, Erzurum Merkez Cumhuriyet Caddesi çifteminareler yanındadır. Seddin üzerindeki sanduka Ebu İshak'a aittir. Ayak ucundaki sandukalardan birinde Ahi Baba diğer ikisinde de kadınların yattıkları zannedilmektedir. Harap olan türbe binasının kimin tarafın-

dan ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Batıya açılan bir kapı ve penceresi ile sokağa açılan bir penceresi vardır. Ziyaret sebebi “Alim ve Ulemadan birisi olduğu için ondan dualarla himmet beklenilir” bakımını halkın yaptığı türbeyi, yılda 7.000 kişi ziyaret etmektedir.

Emirşeyh (Abbas Seyh) Türbesi: Türbe, Erzurum’un Emir Şeyh mahallesindedir. Ebced hesabı ile 575 yılında yaptırıldığı çıkarılabilen türbenin kimin tarafından yaptırıldığına ve burada yatan diğer şahısların kimliklerine dair bir bilgi yoktur. Serpoşlarından bu üç kişinin erkek oldukları anlaşılmaktadır. “Ulama bir zat olduğundan ona dualar yapmak için, halk onu ziyaret eder” ifade edildiğine göre Emir Şeyh, Abbasi halifelerinden Mehdi zamanında Erzurum’da büyük icraatlarda bulunmuştur. Mehdiyyî Abbasi Zaviyesi kendisine ait olup bu zaviyeyi Emirşeyh’in babası Erzurum Müftüsü Ömer Fazıl Efendi idare etmiştir. Bakımını halkın yaptığı türbeyi, yılda 3000 kişi ziyaret etmektedir.

Rabia Hatun Türbesi: Türbe, Erzurum merkezinde Hasanbasri Mahallesi’ndedir. Kimin tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmeyen türbenin içerisinde yatan diğer şahısların kimlikleri de bilinmemektedir. 12 yüzlü olan türbenin mahrutı kubbesi yıkılmıştır. Ayırdıcı hatlarını urgan gibi bükülmüş vaziyette birer çift kabartma süsler Türbenin cenazeliği de vardır. Sandukanın konulduğu kapısı altında fevkalade nefis çiçek tezyinatlı bir kuşak, bütün türbeyi sarar ziyaret sebebi “ Rabia Hatun’un ulama bir kadın olduğu kabul edilerek bol dua etmek” şeklinde izah edilmektedir. Bakımını halkın yaptığı türbeyi yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Emin Baba Türbesi: Türbe, Erzurum’un Horasan ilçesindedir. Mescidi de bulunan türbeyi 1977 yılında Zeki Bayram yaptırmış olup taş türbede Emin Bayram ve Musa Bayram’ın oğlu yatmaktadırlar. “Emin Baba halk tarafından sevilen bir kimse olduğu için türbesi ziyaret edilir. Namaz kılınıp burada dua edilir” Emin Baba Ehl-i Beyt’tir. Hz. Hüseyin’in 32.torunudur. Hiç siyasete girmeyen, zekat ve fitre yemeyen, ziyaretle uğraşan bir şahıs olarak anlatılır. Bakımını torunlarının yaptığı türbeyi, yılda 500 kişi ziyaret eder.

Hacı Ahmet Baba Türbesi:Türbe Erzurum’un Horasan ilçesi Hacı Ahmet köyündedir. Torunlarının yaptırdığı betonarme türbenin mescidi de vardır. Türbe ‘Ahmet Baba’nın Peygamberimiz Hz.Muhammed (S.V.)’in 37. Torunlarından olduğu kabul edildiği için halk tarafından sevilip sayılıp ziyaret edilir.’ Efsaneye göre; yaya olarak 7 kez hacca gitmiş ve Balkan Savaşlarına katılarak kerametler göstermiştir. Bakımını torunlarının yaptırdığı türbeyi yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Halk sufizmine göre; Keramet, Keramet Ehli, Keramet sahibi kimse, diğ er insanlara nazaran Allah'ın lütfuna mazhar olan kimse manevi üstünlüğü zat, an büyük keramet şiidir.(S.Güngör.a.g.e)

Güzelbaba Türbesi ürbe, Erzurum'un Karaçoban İlçesi Kırım kaya köyündedir. Mezarının kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbelerin üzeri açık, etrafı tuğlalarla çevrilidir. Sade bir mezar olup çamurlu taş duvar bir yapıdır. 'Türbede şifa ve dilek için kurban kesilir. Suyun başında mevcut olan ağaca ip ve bez bağlanır. Yapılan izahatlara rağmen halk bu tutumundan vazgeçmemektedir.' Bakımını köylülerin yaptığı türbeyi, yılda 400-500 kişi ziyaret etmektedir.

Molla Mustafa Türbesi :Erzurum ili Karaçoban İlçesi Akkavak Köyündedir. M.Mustafa 1914 yılında vefat etmiş 1960 yılında türbeyi köylüler yaptırmıştır. Taştan yapılu türbenin üstü saç kaplıdır. Müstemilatında küçük bir namaz odası vardır. Burası 'şifa için ziyaret edilmekte ziyaretçiler namaz kılıp ibadet etmektedirler.' Köylülerin bakımını yaptıkları türbeyi, yılda 400 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Abdullah Efendi Karşlı Türbesi: ürbe, Erzurum'un Karaçoban ilçesi Marif köyündedir. Şeyh Efendi Acar ailesinden olup türbenin yanında oğulları Abdulkadir, Şeyh Haydar ve Şeyh Cemaleddin medfundur. Üstü kapalı taş türbenin 1970 yılında tamirini köylüler yaptırmıştır. İhate duvarı ile çevrili türbenin küçük bir odası vardır. Burası "şifa ve dilek için ziyaret edilir" Şeyhin çeşitli kerametleri olduğu ifade edilmektedir. Bakımını köylünün yaptığı türbeyi, yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Abdulkerim Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Köprükoy İlçesi Kayabaşı köyündedir. Türbede Şeyh Abdulkerim Efendi ve Hz.Ömer Soyundan Hocazade Molla Fethullah Efendi yatmaktadır. Bahçe içerisindeki mescidi de olan türbe, yontma taştan üstü açık bir bina olup, 1952 yılında aile efradı tarafından yapılmıştır. Türbe "Fuyuzatından istifade etmek için" ziyaret edilir. Bakımını aile efradının yaptığı türbeyi, yılda 1.000-1.500 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Halil Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum İlinin Köprükoy İlçesi Kızılca köyündedir. Üstü açık yontma taştan yapılmış olan türbede, Hz. Ömer soyundan şeyh Halil Efendi yatmakta olup türbenin bir de mescidi vardır. Türbe 1976 yılında ailesi efradı ve torunu Hüsamettin Akyüz tarafından restore edilmiştir. Türbe " Fuyuzatından istifade etmek" için yılda 1000-1500 kişi tarafından ziyaret edilmekte ve bakımını köy halkı yapmaktadır.

Yağan Baba Türbesi: Türbe, Erzurum İli Köprükoy İlçesi Yağan köyündedir. Yağan Baba Efendinin ölüm tarihi H. 390 olup, burası M.1985 yılında

torunu Salih Yağanoğlu tarafından türbe haline çevrilmiştir. Üstü açık yontma taştan yaptırılmış olan türbenin, müştemilatında Yağan Baba Merkez Camii vardır. Burası Füyuzatından istifade etmek” için ziyaret edilmektedir. Bakımını bölge halkının yaptığı türbeyi, yılda 1.500-2.000 kişi ziyaret etmektedir.

Mısırlı Zinnun Kümbeti Türbesi: Kümbet, Erzurum ili Otlu ilçesi Aslanpaşa Mahallesi Zinnun Muhitindedir. Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen türbe 1171-1231 yıllarına tarihlendirilmiştir. Mısırlı Zinnun Cemalettin Harzemşah’ın ünlü komutanlarından. Müştemilatı olmayan türbe çadır biçiminde kubbeli ve Selçuklu Kemer özelliğindedir. H.624 M. 1126 tarihinde bu bölgede yapılan savaşta şehit olmuş yetişkin bir din bilgini olduğu ifade edilmektedir. Halk “bu özellikleri itibariyle kendisini ziyaret etmekte ve ziyaretlerinde namaz kılıp, Kur’an okuyup dua etmektedir”. Şehit düştükten sonra kafası kesildiği halde kafasını koltuğunun altına alıp Kesik Baş”ı ile savaşıp tekrar şehit düşmüştür. Bakımı Oltu Belediyesi’nin yaptırdığı türbeyi yılda tahminen 3.000 kişi kadar insan ziyaret etmektedir.

Harzemşahlar dönemi komutanı olması itibariyle Mısırlı Zinnun’un tesbiti, Anadolu Türk Tarihi ve Harzemşah’a ait olduğu ifade edilen Sultan Baba türbesinden sonra bilinen ikinci Harzemşah ulusu muhtemelen bu hazretidir.

Kesik Baş konusu da halk sufizmi itibariyle özel önem taşımaktadır. Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak’ın bu konuyu araştırıp bir kitap yaptığı bilinirken, biz Diyanet İşleri Başkanlığı arşivinden yaptığımız tesbitlerde 30-40 civarında Kesikbaşın mevcudiyetine rastladık.

Kadı Zinnun Türbesi: Türbe, Erzurum İli, Oltu İlçesi, Oltu Kalesinin içerisinde. Çıldır Eyaleti kadısı olan Kadı Zinnun’un türbesi yaptırılan bilinmemekle beraber H.1066 M.1655 yılında yaptırılmıştır. Türbe Osmanlı Medrese mimari tarzında yapılmıştır. Ziyaret edenler “manevi şahsiyetine hürmeten burada Kur’an-ı Kerim okur dua eder, namaz kılarlar” Kadı Zinnun oltu ve çevresinde yapılan savaşlarda şehit olmuş kafası kesildiği halde Kesik Baş”ını koltuğunun altına alarak savaşmış bir kimsedir. Bakımını Oltu Belediyesinin yaptığı türbeyi yılda tahminen 5-6.000 kişi ziyaret etmektedir.

Sakir Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum İli Pasinler İlçesi Merkez Mezarlığındadır. Türbede İbrahim Hakkı Hz.nin oğullarından Muhammed Şakir Efendi yatmaktadır. Üstü açık yontma beyaz taştan yapılmış olan türbeyi, 1979 yılında Anıtlar Derneği restore etmiştir. Burası “Füyuzatından istifade etmek amacıyla ziyaret edilir ve ziyaretçiler Kelam-ı Kadim okur dua ederler” yılda 4-5.000 kişi ziyaretçisi vardır.

Dede Mahmut Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ili Pasinler ilçesi Altınbaşak köyündedir. Türbede Peygamber efendimizin (S.A.V.)’in soyundan

İbrahim Hakkı Hazretleri'nin annesinin babası olan Dede Mahmut Efendi ile Alvarlı Muhammet Lütfü Efendi Hazretleri'nin annesi Hatice Hanım yatmaktadır. Türbe 1979 yılında Anıtlar Derneği tarafından restore edilmiştir. Üstü açık yontma beyaz taştan yapılmış olan türbenin bir de mescidi vardır. Burası "Füyuzatından istifade etmek amacıyla ziyaret edilip burada Kur'an-ı Kerim okunur ve dua edilir" Takriben 1500-2000 ziyaretçisi vardır.

Kara Şeyh Hazretleri Türbesi: Türbe, Erzurum İli, Pasinler Merkezi Ulu Cami bahçesindedir. Peygamber efendimizin soyundan İbrahim Efendi "Karaşeyh" lakabıyla bilinir. Üstü açık olan türbeyi 1979 yılında Anıtlar Derneği yontma beyaz ve kırmızı taştan yaptırmıştır. Burası "Füyuzatından istifade etmek için dua edilip Kur'an-ı Kerim okunarak" ziyaret edilir. 6-7000 arası ziyaretçisi vardır.

"Karaşeyh" lakabıyla anılmış olması esmer oluşundan kaynaklanabileceği gibi Halk Sufizmindeki "Kara Nur"dan da kaynaklanmış olabilir.

Alvarlı Muhammet Lütfü Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum İli Pasinler İlçesi, Alvar Beldesi'ndedir. Türbe 1858 yılında, oğlu Seyfettin Mazlumoğlu tarafından yaptırılmıştır. Mescidi de bulunan türbe bahçe içerisinde olup üstü açık yontma kırmızı taştan yapılmıştır. Türbe "Füyuzatından istifade etmek amacıyla ziyaret edilir. Ziyaretlerde dua yapılır Kur'an-ı Kerim okunur" Bakımı köy halkı ve ailesi efradı tarafından yapılan türbenin, yılda 3-4000 arasında ziyaretçisi vardır.

Vehbi Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum Pasinler İlçesi Espemce köyündedir. Türbede Alvarlı Muhammed Lütfü Efendinin kardeşi olan Vehbi efendi ve oğulları medfundur. Mescidi ve bahçesi de bulunan üstü açık yontma beyaz taştan yapılan türbeyi 1948 yılında ailesi yaptırmıştır. Türbe de "Füyuzatından istifade etmek amacıyla dua yapılır ve Kur'an-ı Kerim okunur" Bakımı ailesi ve köy halkı tarafından yapılan türbenin yıllık ziyaretçisi 500 kadardır.

Mısırlı Ali Gazi Paşa ve Ferruh Hatun Kümbeti Türbesi: Türbe Erzurum ili, Pasinler ilçesi Ardıçlı köyündedir. Türbedeki iki mezar da Tokoğulları'ndandır. Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen türbenin 850-900 yıl evvel yapıldığı ifade edilmektedir. "Kapalı" türden bir kümbettir. Türbede "Füyuzatından istifade etmek amacıyla dua yapılır ve Kur'an-ı Kerim" okunur. Ardıçlı köyü halkından merhum Refik beyin rivayetini aktaran Ardıçlı Hakkı Durak'a göre; Kurtuluş Savaşı yıllarında türbeyi yıkmak için kubbesine çıkan Ermeni militanları çevreye savrulunca yıkma teşebbüsünden vazgeçmek zorunda

kalınmıştır. Bakımını Hakkı Durak'ın yaptığı türbeyi takriben 1000-1500 kişi ziyaret etmektedir.

Halk inançlarımızda türbelerin yıkılmasına yeltenenlerin türbedeki zat tarafından cezalandırılacağı inanç çok yaygındır.

Karanlık Kümbet Türbesi: Ağrı ili Doğu Beyazıt ilçesinde Ishakpaşa camii civarındadır. Türbede; Ahmet Hami, Seyyit Taha, Seyyid Resul, Seyyid Abdulaziz, Seyyide Hatice, Seyyit Fehim, Seyyit Abdurrahim gibi Resulullah'ın soyundan geldiği ifade edilen şahıslar yatmaktadırlar. Türbe 1992 tarihinde belediye tarafından yaptırılmış olup, Vakıflar Genel Müdürlüğüne aittir. Yontma taştan yapılmış olan türbe, taş kubbelidir. 150 kişilik bir de camisi vardır. Türbeyi ziyaret edenler "alim ve abit bir zat olan Ahmet-i Hani ve diğerlerinin ruhuna fatiha okunup dua etmektedir. Türbeyi yılda 30.000 kişi ziyaret etmektedir.

Arap Baba Türbesi: Kars ili merkezinde Atatürk Mahallesi üzerindeki Karadağ'da Dışkalededir. Arap Baba 1856 Kırım harbi sırasında Topcu R. Nakşi Bağdatlı ve Mehmet Lütfi'nin türbeleri de Karadağ'dadır. Arap Baba'nın Rus savaşında kafası kesilmiş olmasına rağmen başını koltuğunun altına alarak bir süre daha savaşmış türbenin bulunduğu yere şehit düşmüştür. Türbe ilkin hayrsever halk tarafından 200x50x100 cm. boyutlarında betonarma olarak yaptırılmış daha sonra belediyece çepere alınmıştır. Türbe "şehit olduğu için sadece ziyaret edilmekle yetinilir" Bakımını Belediyenin yaptırdığı türbeyi, yılda 3.5000 kişi ziyaret etmektedir.

Celal Baba Türbesi: Türbe, Kars kalesi içerisindedir. XII.yy.da Kıpçak-Gürcü savaşında şehit düştüğü sanılmaktadır. Türbe cini kubbeli ve 1579 yılında sonra Lala Mustafa Paşa tarafından onarılmış iken, 1878 yılında Rus istilacılar tarafından tahrip edilmiştir. Türbe tek katlı, ahşap ve çatısı çinko kaplıdır. Zemini betondur. Lahit kısmı 62x106x200 boyutlarındadır. Yapı, mescit ve lahit odası olarak paravana ile ikiye bölünmüştür. 135 cm. podyum kısmı üzerindeki levhada "Kahraman Celal Baba burada yatar M. 1239" yazıları sonradan yazılarak asılmıştır. Binanın iç yüksekliği 240'dır. "Halk iyi bir zat ve şehit olarak kabul ettiği için" ziyaret etmekte ve ziyaretçiler kurban kesmektedirler. Müze Müdürlüğünün koruduğu türbeyi yılda 19-15-000 kişi ziyaret etmektedir.

Hasan-ı Harakanı Türbesi: Türbe, Kars Merkezde Evliya camiinin bahçesindedir. Hasan-ı Harakanı Horasan'daki Horakan kasabasında doğmuş 1064 yılında şehit düşmüştür. Türbe 1579 yılında Serdar Lala Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Türbe dikdörtgen biçiminde (3.80x5.80 m), olup üç küçük pencere (80x105) ile 100x200 boyutlarında bir kapısı vardır. Eski yazılı taş

kitabe kapı üzerine alınmıştır. Mezarın üzeri çinko ile kaplıdır. Türbenin yanısıra 21 mezarlı bir şehitlik vardır. Burası, "Büyük bir zat olduğu buraya yapılan ziyaret ve burada edilen dualar sonucu isteklerin gerçekleştiği ve duaların kabul olduğu" inancından hareketle ziyaret edilir. Ziyaretçiler kurban keser, adar adarlar. Hasan-ı Harakani'nın Kıbrıs Harbi'nde keramet yaptığı türbeyi yılda 40-50.000 kişi ziyaret etmektedir.

Hacı Kağızman Türbesi: Kars'ın Kağızman ilçesi Hacı Kağızman Mahallesi'ndedir. Türbede Hacı Kağızman Hz. yatmaktadır. 1994 yılında türbe belediye tarafından onarılmış etrafı ihate duvarı ile çevrilmiştir. Kubbeli ve Kerpiç yapımı tek gözlü bir türbedir. Burası "Hacı Kağızman büyük bir veli olduğu için teberrük ve dua etmek üzere Perşembe günleri ve daha ziyade yeni evlenen bayanlar tarafından ziyaret edilir ve mevlüt okutturulur" Anlatılana göre, Kağızman veli bir ağanın yanında çalışan bir hizmetli iken Ağanın hanımı hacdaki eşinin yemek soğumadan ağanın yemesini ister. Kağızman Veli bunu sağlar. Ağa hacdan dönünce Kağızman Veli'nun sırrı anlaşılır ve veli vefat eder. Belediye ve cami görevlilerinin bakımını yaptığı türbeyi yılda 1000-1500 kişi ziyaret etmektedir.

Hacı Kağızman Veli Hazretleri için anlatılan Hacca yemek götürme hikmeti, Anadolu'nun daha birçok evliyası için anlatılır. Çok kere çoban hacca helva görürür. Bu tür surların açığa çıkması veli kişinin bu hayattan göçmesi ile noktalanır. Bu hale halk tasavvufunda da Tayy-ı Zaman ve Tayy-ı Mekân denilmektedir.

Şefaata beklenilmesi, şefaata talebinde bulunulması her seviyedeki ulucandan yapılamamaktadır. Ulucanlar hiyerarşisindeki 5.,6., 7., mertebeye olanlar ile Muhammedî olan ulucanlardan istenilip beklenilmektedir. 4.dereceye kadar olan ulucanlar, suluh rîsale sahibî olanlardır. 5., 6., 7., derecede olanlar kendisine Allah tarafından kitap verilmiş olan kitap sahipleridir. Muhammediler ise 7.mertebeden daha yüksek olan Hz.Muhammed Ümmedinden olanlar anlamında kullanılmaktadır ki, tabirin doğru tanımı ünmed anlamında değil, mevkî anlamında olmalıdır. Himmet, Şeyh dahil Allah'ın katında manevî değeri olan herkesten istenilir. Füzûtatından istifade etmek, Allah'ın o zatı indirdiği çeşitli bilgilerden nasip almak demektir. Takdir Allah'a mahsustur. (S.Güngör, Tasavvuf Açıklamaları, Burhanî, 1999-Basılı değildir)

SONUC:

Hakkında bilgi verdiğimiz Ulu canları miktarını Diyanetin arşivini esas aldığımız için artırmadık. İncelenilen bölgede bu miktarın açıklanılan miktarın askari 7-8 misli ulucan olduğunu diğer çalışmalarımızdan biliyoruz. Çalışmamızı ilgili literatür ile zenginleştirebilirlik anılan arşivi esas aldığımız için fazla detaylamak istemedik. Nitekim yapılan açıklamaları da sınırlı tuttuk. Bu hizmetleri için bilgileri derleyen müftülerimize şükran borçluyum 30-40 bölümlük bir çalışma olan büyük bir projede mükerrerliğe yol açmamak için bibliyografya da vermedik. Türbelerin ziyaret sebepleri ve bu esnada yapılan uygulamaları özellikle tınak içine aldık. Teşhisleri orijinal halleri ile yansıtmak istedik. “Şefaata beklemek” “himmet beklemek” “Füyuzatından istifade etmek” “yüzü suyu hürmetine” tanımlara açıklama getirilmesi bu açıklamaların Diyanet İşleri Başkanlığı gibi yetkili makamlarca yapılması, yapılan açıklamaların halk tarafından anlaşılmasının sağlanması zarureti vardır. Bu yapılamadığı takdirde “bid’ad” ve “bid’ad ithamının önü alınamayacaktır.

